



En dykker tester en ventilstasjon ca 1980.
Foto: Einar Andersen/Norsk Oljemuseum.

En forventet arbeidslivsskandale

TERJE MARØY

De første dykkene i Nordsjøen startet med forberedelser til prøveboring i 1966.

Alt før det var funnet en dråpe olje i Nordsjøen, erkjente alle at utvinning forutsatte dykking på dyp man ikke hadde industriell erfaring fra. Et kollektivt ønske om ny rikdom, fikk mange nok til å vende et blindt øye til denne virksomheten i et kvart århundre, i hvert fall fram til standardiserte dykketabeller ble innført i 1991. De bange anelsene slo til, storparten av dykkerne pådro seg skader av varierende art.

Flere yrker er forbundet med stor risiko, og har en stor andel yrkesskadde. Det er likevel en stor prinsipiell forskjell. Skader i andre bransjer (i vår sikkerhetstradisjon) skjer gjerne på tross av at alle parter gjør sitt beste for å trygge arbeidstakerne. Skader på dykkerne henger sammen med at man ikke ville anvende den kunnskap man hadde, og ta hensyn til den åpenbare risikoen. Normalarbeidsdagen var skadelig, uansett om det oppsto ulykker eller ikke.

Skadetallene alene gir ikke et rett bilde av situasjonen. Skadene oppsto etter korte karrierer, fra første dykk til noen års praksis. Det var altså ikke et hardt arbeidsmiljø gjennom et langt yrkesliv som påførte disse arbeiderne deres skader.

I Norge har arbeiderbevegelsen hovedæren for det etablerte trepartssamarbeidet i arbeidslivet. Det er nå så rotfestet at det fungerer selv med skiftende regjeringer; alle ser verdien i det. Nordsjødykkernes skjebne er et grelt eksempel på hva som kan skje når et slikt samarbeid ikke fungerer.

“VI VISSTE IKKE”

Til sist endte dykkerne i retten, i forbindelse med det som kalles dykkersaken mot staten. Statens mantra i disse sakene var at ”vi visste ikke”. Jeg – og dykkerne – hevder at staten visste nok til å være føre var. Erfaringer fra grunn dykking gjennom med enn 100 år, og bekymringsmeldinger opp mot dykkstart i Nordsjøen, skulle vært håndtert med større alvor i det forebyggende arbeidet.

Allerede før arbeidsmiljøloven kom i 1977, var føre-var-prinsippene etablert i arbeidervernloven av 1956, med seinere revisjoner. Det var også flere sektorer, bl.a. Forsvaret, hvor loven ikke passet, slik som heller ikke arbeidsmiljøloven gjorde da den ble vedtatt.

Der vernereglene avvises, skal oppgavens risikoprofil likevel defineres. Unntak fra regelverket skal bygges inn i prosedyrer, som skal gi arbeiderne størst mulig grad av trygghet. Her sviktet

samfunnet kollektivt, noen med større skyld enn andre, men heller ikke fagbevegelsen kan fritas for kritikk. NOPEF's nestor Lars Anders Myhre har sagt at han bebreider seg selv for at han ikke fikk gjort nok for dykkerne.

I følge dokumentene i dykkersaken gjorde fagforbundet NOPEF svært mye, på mange områder, for å bedre dykkernes arbeidsmiljø. Arne Jentoft ble en frontmann for dykkerne i NOPEF; Jan Warloe i NOGMF, senere NOEMFO. Jan Warloe har i de senere år vært sentral i arbeidet for å hjelpe etterlatte etter utenlandske dykkere på norsk sokkel.

DYKKERSPLITTELSE I NOPEF

Jentofts, Warloes og Myhres sikkerhetsmessige innspill kan alene fylle flere bøker. Disse alene, er gode nok bevis på at staten var fullstendig klare over både sikkerhetsproblemer og forslag til løsninger på de fleste utfordringer dykkingen bød på. Hvorfor i all verden måtte et menneske dø etter at slangen ble kveilet inn i sidepropellene, når Jentoft i lang tid hadde pekt på at disse måtte sikres med et gitter på dykkerfartøy?

Kanskje kunne mer vært gjort sentralt for å sette makt bak kravene. Lærdommen får være at man kanskje kan bli flinkere til å benytte fagbevegelsens tøffeste maktgrep for å beskytte mindre grupper, som ikke er sterke nok i seg selv til å bruke merkbar makt. Ikke minst håper jeg LO-familien er særdeles lydhør når spesielt utsatte grupper ønsker sikkerhet-reformer.

Det oppsto splittelse mellom en del av dykkere og NOPEF. Dette gjaldt både det løpende sikkerhetsarbeidet og granskning av ulykker. Ikke minst ser det ut til at LO var forsiktig med å kritisere Arbeidstilsynet. Overfor dykkernes sikkerhet ble tilsynet etter hvert en bremsekloss, som foretok flere sterkt kritikkverdige disposisjoner, og unnlot å ta nødvendige grep.

Warloe kritiserte arbeidstilsynets fortielse av deres egen dispensasjon fra kravet om reserveluftflaske som mulig dødsårsak i Skånevik-ulykken. Men det var flere tunge saker mellom dykkerne og tilsynet, hvor NOPEF opptrådte nølende. Jentofts gruppe hadde mange tøffe holmganger med enkeltpersoner i NOPEF-systemet om sikkerhetsrelaterte spørsmål.

Under ligger dette: Om man hadde fulgt innarbeidet sikkerhetstenkning som var etablert både under arbeidervernloven og seinere arbeidsmiljøloven, ville vi kanskje ikke fått noen dykkersak 30-40 år seinere som omfattet over 80 prosent av dykkerne.

STATEN VISSTE NOK

Om man skulle ta Statens representanter på alvor, og godta at de ikke visste om risikoen ved oljevirkosomhetens farligste arbeid, så visste de i alle fall dette: Et stort antall robuste unge menn forsvant ut av arbeidslivet med betydelige skader etter kort tids arbeid. Arbeidervernloven ga myndighetene både rett og plikt til å spørre aktørene: Hvorfor skjedde dette? Spørsmålene ble nok stilt, men flere myndighetsorganer fulgte ikke opp svarene og manglene man fant. Arbeidstilsynet, dykkerseksjonen i OD og Petroleumstilsynet har et felles ansvar for at dykkerne ikke fikk et sikkerhetsnett.

Derfor virker den påberopte uvitenheten mer som et vil-ikke-vite. Staten er imidlertid et flerhodet troll, der det ene hodet ikke nødvendigvis jobber synkront med det annet.

Direktoratet for arbeidstilsynet presiserte allerede 13. mars 1967 i brev til Industridepartementet at det skulle tas spesielt hensyn til dykkernes sikkerhet. Men de sviktet likevel ved å tillate dykking før det var etablert kvalitetssikrede prosedyrer. Dermed ble dykkingen påbegynt og fikk fortsette uten stans, mens tilsynet

samlet kunnskap. De startet sikkerhetsarbeidet for seint, prosedyrer skulle vært på plass før første dykker gikk i vannet, på det som den gangen var eksperimentelle dykk.

De sviktet allerede på det mest elementære. Det var velkjent for alle aktører at fundamentet for all dykking er dykketabeller. Disse skal forebygge de alvorligste trykkrelaterte skadene, som var velkjente alt fra midten av 1800-tallet (Marit Grønning/HUS, vitnemål i Borgarting lagmannsrett). Norske yrkesdykkere hadde ført en langvarig kamp fra midten av 1930-årene fram til 1957 for å få regulert yrket i en forskrift.

Å tro at velkjente problemer ville forsvinne, bare man dykket dypere, er ikke seriøst. Det gikk da også galt.

MANGELFULLE TABELLER

Fra første dykk i Nordsjøen manglet et tilfredsstillende tabellverk. Nettopp på dette helt sentrale punkt ble staten dømt i Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) nesten 50 år seinere. Denne mangelen brøt dykkernes menneskerettigheter.

Havdypet på Ekofisk-feltet er vel 70 meter, mens den amerikanske marinens (US Navy) tabeller, som var de mest anerkjente på denne tiden, gikk ned til 60-meter. US Navy hadde også en tabell som skulle sikre dykkere under rene nød-operasjoner på større dyp, som å hjelpe forliste ubåtmannskaper. Denne var imidlertid påheftet en presisering om at den ikke måtte benyttes til kommersielt bruk. Til nødtabellen var også knyttet et krav om at dykkerne skulle ha lang hviletid, fra uker til måneder, før nytt dykk.



Yngve Tveit og Geir I. Jørgensen holder på med klargjøring før dykking ved en plattform i Gandsfjorden i 1979.
Foto: Børre Børretzen/Norsk Oljemuseum.

Likevel fikk nye og etablerte selskaper lov til å benytte varianter av denne tabellen til kommersiell dykking på Ekofisk. Ikke bare det, dykkerne ble pålagt å dykke daglig i perioden de var ute.

Etter hvert erfarte man et økende og vedvarende problem med trykkfallsyke. De ulike selskapene fikk lov til å utvikle sine egne tabeller, som så ble holdt hemmelig av konkurransemessige hensyn.

Her forsømte staten seg også. Sikre rammer betyr at risiko skal defineres, og forebygges med krav. Det er motsatt av å la en kommersiell aktør innføre det som passer businessen best. Dekompresjon betyr penger brukt på uproduktiv virksomhet. Derfor ønsket man så raske tabeller som mulig. Selvsagt ville ingen skade dykkerne. Men grenser ble pushet kontinuerlig. Tabellverket ble utviklet gjennom økt erfaring. Det betyr at nye sperrer først ble satt etter at dykkere var skadd med gjeldende prosedyre i selskapet.

Hemmelighetskremmeriet vedvarte i 25 år.

Utover i 1980-årene skjedde en viss holdningsendring hos selskapene. De mange tilfellene av trykkfallsyke rammet effektiviteten i turnusen, og tærte på dykkerne. Fordelen med kjappe tabeller ble spist opp.

Proppen i systemet viste seg å være OD som nølte med å innfri kravet om en standardtabell. I følge dykkerseksjonens sjef i første del av 80-årene, fryktet man at standardkrav til tabeller kunne utløse erstatningsansvar for staten om dykkere fortsatt ble syke. De valgte en prosedyre som med sikkerhet skadet dykkerne, framfor å risikere et mulig ansvar i et forbedret system.

Trykkfallsyke blant nordsjødykkerne forsvant praktisk talt etter

at nye tabeller ble tatt i bruk i 1991. At dykkerne ble gående i 25 år uten gode tabeller er statens ansvar – alene.

NOEN STOPPESTEDER

Jeg har ingen ambisjoner om å ta for meg hele nordsjødykkerhistorien, men vil gjøre noen stopp underveis:

1969

Fra anleggsdykking var det konstatert alvorlige senskader, som ben-nekrose.

The University of Newcastle Upon Tyne hadde gjennomført en undersøkelse av 1500 anleggsdykkere over tid. I brev til Direktoratet for arbeidstilsynet 10. juli 1969 stadfestes det at adekvate dykktabeller ikke fins. De skriver videre at senskader som bennekrose er funnet hos 50 prosent av dykkerne i undersøkelsen, en meget farlig tilstand der beinvevet smuldrer opp. De mener dette har sammenheng med trykkfallsyke, og at selv forbedrede tabeller ikke har kunnet hindre dette. De hevder at overvektige dykkere ikke bør ansettes, og at ingen bør dykke etter 40 år. Pensjonsalderen for dykkere i Nordsjøen var imidlertid 67 år. De anbefaler legeundersøkelse hver 6. måned og også 12 måneder etter siste dykk. Universitetet inviterer til medisinsk og statistisk samarbeid.

Brevet viser at seinskader var definert allerede i innledningsfasen, mens staten ble trodd av domstolene når de prosederte på at langtidsvirkninger har vært ukjent helt til vår tid. Det blir å tøye vitneforsikringen i lengste laget.

Mens dykkingen så langt var knyttet til leting i begrenset omfang, skapte funnet av Ekofisk en bonanza der det virkelig tok av i volum. Det fantes ikke nok dykkere, kompetanse, teknologi eller prosedyrer som kunne sikre dykkerne. Jaget mot produksjon fristet til snarveier, og slik gikk det.

1970

Det norske Veritas forsøkte å beregne risikoen. Ut fra deres parametere, lagde de en rapport som konkluderte med at risikoen var 1000 ganger høyere enn for annen industriell virksomhet. Denne rapporten alene skulle tilsi "all stop", som det heter på dykkerspråket. Det ville ikke stoppet oljeeventyret, men det hadde tvunget gjennom et fundamentalt sikkerhetsarbeid og forskning på alternative løsninger før oppstart.

Ingen makt i verden ville kunne stoppe oljeeventyret, men en utsettelse på tre-fire år kunne spart mye lidelse.

1974

Med åtte års erfaring hadde man nå svært god kjennskap til skadene. Selv om det var underreportering, på grunn av frykt for represalier mot varslere, kunne man ikke unngå å se at et stort antall hadde opplevd trykkfallsyke og andre alvorlige plager.

Frykten, som for mange har fått utvikle seg til posttraumatisk stressyndrom PTSD, kan delvis være basert på at dykkerne erfarte at de ble syke selv om prosedyrene ble fulgt. US Navys modifiserte tabeller var ikke trygge, ei heller tabellene de ulike selskapene opererte med. Et krevende fysiske arbeidsmiljø forsterket belastningen på dykkerne. Jeg nevner mørke, kulde, støy, forurensning, osv..

Vi som kjenner dykkersaken, kan ikke forstå hvordan dette kunne skje. Det var velkjent for alle i dette miljøet at gode tabeller er absolutt viktigste premiss for dykkernes sikkerhet. Likevel var det her svikten var størst.

Om de ansvarlige skulle tros på sine rettspåstander 30 år seinere,

om at de ikke visste, så visste i hvert fall politikerne.

Stortingsrepresentant Rolf Hellem (AP) var krystallklar i en debatt på Stortinget i 26. november 1974. I sterke ordelag advarte han nettopp mot manglende tabeller, og konstaterte at hemmeligholdet truet sikkerheten.

Ingenting skjedde. 1974 ble et annus horribilis med et stort antall døde dykkere, de fleste i britisk sektor. Dykkerne vandret

over sektorgrensene, til dels i de samme selskapene. Derfor er hele Nordsjøen i realiteten samme sikkerhetsområdet. Dommen i EMD vil derfor være til hjelp om britiske dykkere vil anlegge tilsvarende sak.



Stortingrepresentant Rolf Hellem (A) tok opp spørsmålet om dykketabeller tidlig i 1970-årene, men fikk ikke gehør.
Bildekilde: Stortingsarkivet.

1975

En av de viktigste dykkermedisinere på den tiden, Peter Bennet, konkluderte den 15. april 1975 med at 11 dykkere døde i 1974 og beskrev omfattende underreportering. Lossius-kommisjonen hevdet nesten 30 år seinere at antallet var ni fordelt på åtte ulykker. Man klarer altså fortsatt ikke å bli enige

om omfanget av dødsulykker i Nordsjøen, i et moderne industrieventyr, i et land med verdens mest avanserte arbeidervern.

Bennets brev viser at bekymringen var stor innad i det dykkermedisinske miljøet, også utenfor Norge. Brevet ble kjent for norske myndigheter gjennom en anmeldelse til Stavanger politikammer fra det danske dykkerforbundet. Saken ble henlagt etter innledende (bort)forklaringer fra norske myndigheter.

>Underrapportering av ulykker og alvorlige hendelser bidrar til at ansvarlige organer ikke får etterforsket dem, evaluert dem og lært av dem. At myndighetene var klar over dette, uten å makte

og rydde opp, viser en unnfalighet grensende til forsettlig handling.

I pionertiden var det flere unge dykkere som døde plutselig i fri-perioden, uten at dette utløste varsku i bransjen. Det er unaturlig at spreke ungdommer dør med slaglignende symptomer. Når disse arbeider i en risiko-bransje, som bl.a. involverer fare for blodpropp, så burde hvert enkelt dødsfall undersøkes, for å få bekreftet eller avkreftet om det var jobbrelatert. Det skjedde ikke.

Med velvilje kunne man kanskje unnskyldt staten, slik norske domstoler seinere gjorde, med at man ikke kan vite det man ikke får rapport om. Men det blir for lett, siden staten kjente til underrapporteringen og hvilke skader som ble under-rapportert.

Dette ble da også kommunisert i Dag Berggravs foredrag 3. oktober 1975 i forbindelse med resolusjonen om dykking og behovet for å opprette Statens dykkerskole. Her understreket Berggrav at manglende kompetanse kunne forklare de mange ulykkene. Men dette problemet ville bli løst ved opprettelsen av Statens dykkerskole og gjennom og en kommende forskrift. "Myndighetens kontroll er tilstrekkelig ivaretatt ved at det nå i § 114 er bestemt at ... Slike forskrifter er for tiden under utarbeidelse."

Dagsaktuelt behov for sikkerhet anses altså tilstrekkelig ivaretatt ved at arbeid med forbedringer i fremtiden er satt i gang. Staten erkjenner her god kunnskap om nærhistoriske og pågående sikkerhetsproblemer, uten å gjøre annet enn å henvise problematikken til en utdanningsinstitusjon som knapt er på planleggingsstadiet, og en fremtidig forskrift. Hovedproblemet, dykktabellene, ble heller ikke nå vektlagt, etter ni års deprimerte erfaring. Dette er det motsatte av å være føre var.

SLUTTEN AV 70-ÅRENE

I bransjen innså man at dykking med de prosedyrene man benyttet var ineffektivt. Korte økter med stor daglig risiko, ga ikke den kontinuitet i arbeidet som stadig mer komplekse oppdrag krevde. Forsøk med metningsdykking var i gang i flere selskaper. Statens unnfalighet reduserte sikkerheten også ved denne form for dykking.

Ønsket om å føre olje og gass til land i Norge utløste behov for grundigere forsøk av medisinsk og praktisk art på større dyp, noe jeg kommer tilbake til.

Ett spesielt trekk ved forskningen på den tiden må likevel nevnes. Det ble satt inn store ressurser på å nå stadig større dyp, ned til 500 m. Men det var det daglige arbeidet – fra noen få til 150 meters dybde som skadet dykkerne.

– Det var liten vilje til å se på denne delen av dykkingen. Jeg finner det hasardiøst at man påførte dykkere en potensielt dødelig sykdom, som måtte behandles etter endt arbeidsøkt, sa legen og den tidligere dykkerforskeren Stein Tønjum i sitt vitnemål under Offshore Dykker Unionens (ODUs) sak i Borgarting lagmannsrett.

Tønjums uttalelse gjaldt primært prosedyren rundt den såkalte bounce-dykkningen, hvor dykkerne dro ned, gjorde jobben, startet dekompresjon i sjø. For å korte ned sjøoppholdet, med de komplikasjoner som slik dekompresjon innebærer, ble dykkerne løftet opp til overflaten, for deretter å trykkesettes i kammer til tilsvarende trykk som på dekompresjonsstoppene. Dette førte til trykkfallsyke hos samtlige dykkere. Utfordringen var å trykkesette dykkerne raskt nok til at trykkfallsyken ikke fikk utvikle seg til skadelig eller fatalt nivå. Svært mange dykkere ble likevel syke, og er plaget av senskader livet ut.



Dykkere i trykk-kammeret om bord i «Buldra» 1996.
Foto: Bjørn Kahrs/ Norsk Oljemuseum.

METNINGSDYKKING

Bounce-dykkningen, korte arbeidsøkter – lang dekompresjon, ga ikke den produktivitet som oljeindustrien i Nordsjøen krevde. Derfor utviklet man en prosedyre med metningsdykking, hvor dykkeren i trykkammeret oppe på dekk «blåses ned» til trykknivået han vil møte på arbeidsdybden, før han blir fraktet i klokke til arbeidsdybden, med stabilt trykk, og kan gå fra klokka og ut til arbeidsstedet.

I denne fasen er det ingen risiko for trykkfallsyke, så sant det ikke skjer et uhell.

Metningsdykkingen ble faset inn fra midten av 70-årene og utover. Den gjorde den daglige arbeidssituasjonen mer stabil. Opphold under trykk ble avgrenset til 16 dager, og lengden på slangen (umbilical) fra klokka til dykkeren ble satt til 29 meter. (Umbilicalen inneholder gass-slange, varmtvannslange for å varme opp drakta og kommunikasjonssystemet).

Dette var til å leve med, men fortsatt manglet det vesentligste, en godkjent dykkertabell. En slik ville verken Oljedirektoratet eller selskapene ha, selv om dette hadde vært dykkernes hovedkrav siden oppstart. Dykkere ble fortsatt skadd. Kjapt opp, og raskt ned med nytt mannskap, ville gi maksimal produksjon, behov for færre ansatte i selskapene og følgelig større profitt.

- Hvorfor stilte dere ikke krav til tabeller? Spørsmålet ble stilt til tidligere sjef for dykkerseksjonen i OD, Per Rosengren. Svaret han ga var oppsiktsvekkende: - Vi forsto ikke tabellene, og overløt derfor den delen til selskapene.

Uttalelsen ovenfor kan vanskelig forstås annerledes enn at dykkermiljøet i OD aksepterte et visst skadeomfang, bare de ikke selv kunne gjøres ansvarlig. Sikkerhetsansvaret ble i virkeligheten delegert til de samme selskapene som skadet

dykkerne sine, og som hadde gjort det hele tiden.

Jeg må berømme Per Rosengren for å ha vært langt mer åpen og ærlig i sine svar enn andre av statens vitner. Men hans uttalelser gir grunn til å hevde at statens representanter skulle vært langt mer ydmyke i forhold til sitt eget ansvar for dykkernes vanskelige, i stedet for konsekvent å toe sine hender.

DISPENSASJONER:

Selv om regelverket var til å leve med for dykkerne i det daglige, ble det fort undergravd av OD. Et meget høyt antall søknader om dispensasjoner ble rutinemessig innvilget av OD for hele sesonger, uten noen reell prøving av behovet.

DYKKETS VARIGHET

Selskapene fikk lov til å øke dykkets lengde fra 16 til 32 dager.

- Det fantes ikke vitenskapsbasert erfaring for hvordan slike dykkelengder påvirker kroppens organer og nervesystem.
- I et slikt miljø oppstår også andre problemer, infeksjonsutbrudd av ulikt slag, bl.a. forårsaket av et gassmiljø med for-tettet bakterieflora.
- Et illebefinnende, hjerteinfarkt eller fysisk skade, ville ikke kunne behandles på opp til en uke på de dype metningsdykkene, noe mindre på de grunne.
- Det har blitt avdekket ulike løsemiddellignende skader på overflatearbeidere i Nordsjøen. Dykkerne badet i slammet, og dro dette med inn i kammeret, hvor eventuelle dunster vil ha 10-15 ganger høyere partialtrykk enn tilsvarende konsentrasjon ved overflaten. En lovlig forurensningsmengde oppe, kan ligge langt over grenseverdier nede.
- Hviletidens kvalitet blir sterkt begrenset når du ikke får verken beveget deg fritt, se dagslys eller ha mulighet for adspredelser eller talekommunikasjon med kamerater (forvridde stemme pga pustegass under trykk), osv.

På mange måter er Arbeidsmiljøloven illusorisk for de som trenger den mest. Nettopp derfor er det så viktig at unntakene er så begrensede som mulig, og ikke minst, avvikene skal gjøres så sikre som overhodet mulig. Når de først er gitt, bør det helst være ren nød som skulle åpne for dispensasjon. OD hevdet i rettssakene at det var praktisk å forlenge arbeidsperioden med en dag eller to for å gjøre jobben ferdig, i stedet for å trykksette et nytt team.

Praktiske hensyn er ingen god begrunnelse for å dispensere fra regler som i seg selv er dispensasjon fra et sikkerhetslovverk. Dessuten viser dispensasjonsdokumentene i OD at det var sesongplaner og ikke tidsavgrensede hendelser som utløste dispensasjonene. Reglene ble satt til side for et mer selskapsvennlig regelverk.

INTERNKONTROLL

Når staten i retten skryter av at petroleumsvirksomheten gikk foran ved å utvikle internkontrollsystemet som nå er et gode i alt norsk arbeidsliv, kan man ikke hoppe bukk over at en del av denne utviklingen skyldtes ansvarsvegning hos myndighetene.

At nettopp mangelfulle tabeller, og mangelfull informasjon om tabellverkets begrensning, var kjernen i EMDs dom mot den norske stat, viser at domstolens vurdering bygget på et særdeles alvorlig faktum. Når arbeidsminister Robert Eriksson prøvde å snakke ned EMD-kritikken ved å hevde at domstolens avgjørelse ikke hadde betydning for hans håndtering av dykkersaken, men at staten ved en slags godhet ville gi erstatning likevel, så

lar han embetsverket sitt slippe alt for lett unna.

Et politisk nøytralt embetsverk er et gode. Men det skal ikke være en skjermet virksomhet, der inkompetanse eller skadelige avgjørelser aldri skal ha konsekvenser.

TETTE BÅND



Dykkerklokka heises ned i forbindelse med arbeid på Frigg-feltet i 1976 eller 1977.
Foto: Norsk Oljemuseum.

I retten ble det stilt spørsmål ved at dykkerseksjonens leder ble medeier i et konsultentselskap som utformet dykkeoperasjoner. Vedkommende forsvarte seg med at han ikke visste at selskapet skulle jobbe innenfor oljevirkomheten.

Oljeselskapet Elf tok opp dette med OD, som etter et visst påtrykk påla sin ansatte å selge seg ut av selskapet. Men problemet ligger ikke i selskapet, eller hva som skulle være forretningsområdet. Poenget er at en statlig kontrollansvarlig ikke skal ha noe som helst økonomisk samkvem med dem han skal kontrollere.

Selskapets leder ble senere dømt til fengselsstraff i Sverige for innsidehandel

med aksjer, men det har ingen relevans for samrøret med ODs ansatte. Derimot vil jeg peke på at dette selskapet var sterkt involvert i arbeid med dispensasjoner for dykkerselskapene.

FORSKNING OG FORSØKSDYKK

Under rettssakene ble staten frifunnet for ansvar for forsøksdykkingen. Umiddelbart virker det inkonsekvent. Når man blir dømt for ikke å ha tabeller til 150 m, hvordan kan man da slippe unna med at dykkere ble sendt ned til 250-500 m gjennom sine

forsøk? Staten forsvarte seg med at forsøkene var etisk klarert av de medisinsk-etiske komiteer. Spørsmålet er hvor mye slike klareringer er verdt, når man avvek fra prosjektskissen, og underslo farene ved forsøkene.

Dr Einar Thorsen ved Nasjonalt senter for dykkermedisin ved Haukeland Universitetssykehus (HUS), er regnet som en av verdens fremste dykkermedisinske eksperter. Det virker sterkt når han under vitneforsikring i dykkersaken sier: - Dette er forskning av en type som vi gjenkjenner fra Dr Mengeles arbeid.

Forskningen i NUI/NUTEC-systemet hadde fokus på dybde. Begrunnelsen for denne prioriteringen var industripolitisk. Norske politikere ville ha olje og gass ført i land i Norge.

Dykkerne skulle fungere på Norskerennas dyp, ned mot 360 meter, som senere var kravet stilt i beredskapskontrakten mellom Statoil, Hydro og Saga på kjøpersiden og leverandøren Stolt-Nielsens dykkerselskap per 1.1.1991.

SKÅNEVIK

Den første forskningsfiaskoen var Skånevik-dykket. En dykker omkom, etter at Arbeidstilsynet hadde dispensert fra kravet om reserveflaske. Ansvaret ble pulverisert, dykkerne fikk skylda. Eller ble det iverksatt en dekkoperasjon for å skjule de reelle forhold rundt dykket? (Jan Warloe, NRK Brennpunkt 20.10.2015). Den lokale lensmannen ledet etterforskningen. Det samlede materialet tydet på fundamental svikt, noe som særlig Warloe har kritisert i flere artikler. Jeg har selv vært i kontakt med lensmannen som deler Warloes kritikk, og kan bekrefte at hans uttalelser er helt i tråd med hva etterforskningen viste.

Da statsadvokat Svein Simonnæs henla saken, etter anbefaling

fra Statens arbeidstilsyn, begrunnet han det med en formodning om at kompetansen lå i tilsynet, ikke hos den lokale lensmannen. Det Simonnæs burde forstått, var at Arbeidstilsynet var inhabilt i denne saken og selv skulle vært etterforsket. Mye tyder på at deres beslutning om å dispensere fra kravet om reserveluftflaske kan ha vært medvirkende, eller selve årsaken, til at en dykker døde. 21. oktober 2015 sier han dette til NRK: - Jeg reagerer sterkt på at Arbeidstilsynet utelot dispensasjonen til å dykke uten reserveluft fra sin sluttrapport. Hadde jeg fått vite at Arbeidstilsynet tillot dykkerne å jobbe på 320 meters dyp, uten reserveluft, så hadde jeg selvfølgelig bedt om at dette ble etterforsket skikkelig, sier han. Da ville jeg ikke henlagt saken.

I TV-programmet om saken (Brennpunkt 2015) innrømmet Statoil at de først nå kan sende dykkere til 250 m, mens de i 1991 kjøpte dykkeberedskap til 360 m, vel vitende om at forskningen viste at dykk til slike dyp var umulig å gjennomføre.

LABORATORIEDYKK

Etter Skånevik flyttet testdykkene innendørs i et større trykkammerkompleks ved NUI/NUTEC. Disse dykkene ble staten frikjent for, fordi de var medisinsk og etisk klarert.

Allerede de to første dykkene, Deep EX 1 (til 300 m) og Deep EX 2 (til 501 m) viste at klareringen ikke holdt mål. Etikkkomiteene fikk seg forelagt søknader som ikke reflekterte dykkene som ble gjennomført og risikoen ved dem.

Bl.a. ble det understreket at faren for trykkfallsyke var minimal. I virkeligheten ble tre dykkere med overlegg påført massiv trykkfallsyke i hjernen. Dekompresjon fra 127 til 104 m, skulle ta vel 10 timer, men ble gjennomført på to minutter. Resultatet ble som forventet, gassbobler i blodårene til hjernen. Dykkerne overlevde, men saken viste at forsøk med myndighetenes aktive medvirkning fikk gå svært langt.

Under 500 meters-dykket gikk en av dykkerne inn i en bevisst-løslignende tilstand på vel 200 meters dyp. Likevel ble han trykksatt videre til 500 m, hvor han etter hvert kom til hektene. Dykket skulle selvsagt blitt avbrutt, og dykkeren brakt til overflaten.

Ingen av disse problemene ble det informert om ifm seinere søknad om klarering. Dr Kari Todnem har påvist at samtlige forsøksdykk skadet en eller flere dykkere. Likevel ble de fremstilt som en suksess. I NUIs jubileumbok som kom ut i 2002, blir det sågar hevdet at de lykkes, med å gjøre dykking til 400 meter forsvarlig. Et forsøk til 250 m like etterpå, skadet fire av dykkerne så pass at de mistet sin godkjenning for videre dykking.

VITNEFORSIKRINGEN

Siden dykkersakene resulterte i at menneskeforsøk på slike premisser fikk et godkjent-stempel av domstolene, bør ikke minst forskningsmiljøene selv være interessert i en gjennomgang. Helsinki-erklæringen, forsøkspersoners menneskerettigheter, er for viktig til at økonomiske interesser skal overstyre hensikten med disse reglene. Etter min oppfatning utfordret statens vitner vitneforsikringen. Den pålegger et vitne både å snakke sant, og ikke holde skult opplysninger av betydning for saken. Jeg har selv vært leddommer i åtte år og kjenner forsikringen godt.

BEREDSKAPSKONTRAKTEN

Norskerenna var grunnlaget for forsøk på store dyp. Den ble imidlertid forsert uten bruk av dykkere. Men samfunnet ble beroliget med at det fantes dykkeberedskap i tilfelle noe skulle gå galt.

Denne beredskapen fantes ikke. Verken utstyr eller prosedyrer var på plass. Og ikke minst, man kunne ikke sende dykkere til

slike dyp. I forbindelse med Brennpunkt-programmet om Skånevik-ulykken, hevdet Statoil at de først i 2014 var i stand til å benytte dykkere på 250 meters dyp, uten at selve påstanden ble verifisert.

Derimot visste Statoil, Hydro, Saga og Stolt-Nielsen at man verken kunne dykke til 250 eller 400 meter da de handlet 360 meters beredskap for 500 millioner kroner for treårs-perioden 1991-94.

I dag finnes roboter, som kan håndtere en lekkasje i et rør, og ledningsnettet kan stenges av. Slike alternativer fantes ikke tidlig i 1990-årene, da beredskapskontrakten ble inngått. Hvorfor dette ikke ble etterforsket, får andre enn jeg svare på.

SKADER OG BORTFORKLARINGER

I boken "Dypt urettferdig" (Frode Fanebust) og andre skriftlige og muntlige utsagn, har man forsøkt å bagatellisere dykker-skadene under henvisning til at langt flere andre petroleumsarbeidere har omkommet.

Det er irrelevant av flere grunner. La meg peke på tre:

- Det er langt flere oljearbeidere enn dykkere, så person for person er et dårlig kriterium å vurdere skaderisiko ut fra.
- Andre deler av oljeindustrien har tross alt hatt et arbeidsmiljø med mål om å beskytte arbeideren. Dykkerne ble skadd som følge av at arbeidsmiljøet i seg selv ikke tok hensyn til risiko. Skadene oppsto, selv om uhell ikke skjedde og normalprosedyrene ble fulgt.
- Det finnes knapt nok noen annen arbeidstakergruppe i moderne tid hvor man ikke har full oversikt over dødsulykkene i arbeidstida, eller jobberelatert død i hvileperioden på land.

Dykkerskadene var altså forventet, noe som gjør omtrent-

ligheten i sikkerhetsarbeidet ekstra alvorlig. Selv om dødsraten ikke har vært så ille som Veritas-beregningen i 1970 advarte om, har likevel flesteparten av dykkerne pådratt seg akutte og permanente skader. Det følger av utbetalingene etter Lossius-kommisjonens arbeid (NOU 2003:5 "Pionerdykkerne i Nordsjøen").

Resultatet av en spørreundersøkelse blant tidligere dykkere, ble fulgt opp og stadfestet av kliniske undersøkelser ved Haukeland sykehus. Disse undersøkelsene var en forutsetning for at dykkerne skulle få en kompensasjon. I første runde oppfylte 220 av 267 dykkere kriteriene for kompensasjon. Siden har flere kommet til med seinskader, altså godt over 80 prosent, praktisk talt hele yrkespopulasjonen, ble skadd.

MEDISINSKE UNDERSØKELSER

Siden har det som nå heter Norsk senter for dykkermedisin (NSDM/Haukeland US) undersøkt og forsket videre på nordsjødykkere, noe som har forsterket synet på hvor farlig pionerdykkingen var.

Undersøkelser av 245 nordsjødykkere påviste blant annet nevrologiske skader, hjernesvinn og psykologiske skader i stort omfang.

I tillegg foreligger mange andre faktorer som nok forblir et sort hull i dykkehistorien, som:

- Forurensningsskader. Dykkerhender, hvor huden løsner, er bare ett av mange symptomer.
- Skader fra radioaktive energikilder som er dumpet.
- Stress og hørselskader på grunn av støy. I mange år måtte dykkere ta til takke med lugarer med over 100 desibel støy fra sidepropeller, ankerkjettinger og andre støykilder. Dette stjal hviletida. Mest skadelig for hørselen var trolig arbeid med høytrykksverktøy.

- Psykiske stressfaktorer knyttet til et risikabelt miljø uten tilstrekkelige vernetiltak.

Kliniske undersøkelser viser at hyppigheten av posttraumatisk stressyndrom (PTSD) er langt høyere blant pionerdykkere enn bøant kampsoldater i krig. Scoren er i mange tilfeller opp til tre ganger så høy som diagnosekriteriet for PTSD, i følge sakkyndige og sakkyndige vitner i dykkersaken. Selv Statens omstridte sakkyndige, dr Lars Weisæth, som har PTSD fra krigssoner som spesialfelt, måtte medgi at så var tilfelle.

SPLITTELSE OG RETTSSAK

Dykkerne i ODU har sammen med Industri Energi opplyst dykkerhistorien gjennom tre erstatningssaker i Norge, og den fjerde i menneskerettighetsdomstolen EMD i Strasbourg.

Stifterne av Nordsjødykkeralliansen (NSDA) skal krediteres for at de startet et løp mot staten. Dessverre oppsto en dyp splittelse mellom dykkerne, som åpenbart skadet saken.

Konsekvensene av nordsjødykkingen er ytterst alvorlige; ingen trenger å overdrive og ingen trenger å trekke noe fra. Etter at dykkerne selv oppdaget uetterretteligheter både rundt Cormorant A-historien, som utløste Frps dok 8-forslag om granskning, og oppdaget flere usannheter fra dykkernes hovedtalsmann under Stortingets høring om saken, brøt en gruppe ut og dannet ODU.

Offshore Dykker Unionen (ODU) ble etablert etter stortingshøringen og valgte å alliere seg med Industri Energi, som har finansiert sakførselen i alle rettsinstanser. Uten Industri Energis støtte ville ikke dykkersaken blitt ført for tre rettsinstanser i Norge og Strasbourg.

NSDA kom til tingretten med sin sak. Etter at den stoppet opp,



Høsten 2012 fremmet norske pionerdykkere sin sak for Den europeiske menneskerettsdomstolen i Strasbourg. LO-advokat Katrine Hellum-Lilleengen prosederte på at norske myndigheter forsømt sitt tilsynsansvar og ikke gjorde nok for å beskytte dykkernes liv og helse i pionertida offshore. Hun kritiserte at det ikke ble benyttet forsvarlige arbeidsprosedyrer og dekompresjonstabeller. På bildet ser vi Hellum-Lilleengen, ODU-leder Henning Haug og resten av delegasjonen i Strasbourg. Foto: *Industri Energi*.

ble det også splid mellom advokatene deres, og hele sakskomplekset forvitret.

ODU var hele tiden klar på at en erstatningsordning skulle omfatte alle skadde dykkere, uavhengig av om de var fagorganisert eller ikke. Dykkersaken var gjennom seier i tingretten, tap i lagmannsretten og Høyesterett, og seier på hovedpunktet om tabeller i EMD.

Erstatningen ble samlet sett 65G. Et omforent oppgjør blir aldri rettferdig, i den forstand at de alvorligst skadde får mindre enn reelt tap erstattet, mens de med lettere skader får forholdsvis mer. Når jeg selv anbefalte dykkerne å si ja, så var det fordi

mange av dem var i svært dårlig forfatning. Flere døde mens rettsakene pågikk, og noen har falt fra etter endelig dom. De øvrige har fått økonomisk kompensasjon som sikrer dem en levelig hverdag i resten av sitt liv. (Med noen unntak for dem med store offentlige og private gjeldsbyrder, som jeg ikke har innsikt i).

«En verdig slutt» er ikke et dekkende uttrykk om dykkersakens avslutning. Til det har staten gjort alt for mange krumspring under veis. Og det fins ingen verdighet i måten forsøksdykkerne er blitt behandlet på i domstolene, selv om de økonomisk kommer ut som de øvrige.